

Biografistyka Pedagogiczna
Rok 6 (2021) nr 2
ISSN 2543-6112; e-ISSN 2543-7399
DOI: 10.36578/BP.2021.06.38

Ewa Pasterniak-Kobylecka*

Papież pedagogów

Biografia Jana Pawła II jako źródło wiedzy na temat wychowania i samowychowania. Zarys problemu

The Pope of Teachers

The Biography of John Paul II As a Source of Knowledge about Educating and Self-Educating. An Outline

Abstract: The life of Karol Wojtyła was full of sublime and dramatic events. His biography had a significant impact on his views on humans and their existence. He set high expectations for himself and others. He was an example of a person who effectively strove towards holiness. As John Paul II, he met people from almost all corners of the world, talked to them, taught them, advised and reprimanded them. He really cared for young generation, and he strove for their rights. He repeatedly pointed out that educating was the most important task of culture and it was essential for shaping social relations.

Referring to the facts from the life of the Pope, the author looks for tips for educational theory and practice. She reflects on integral education which deals with the development of the individual in numerous dimensions (including mental, aesthetic, moral, religious, social, patriotic, physical and health aspects). For decades, the fate and work of the great Pole have been an inspiration to self-improvement and service to God and other people.

Keywords: authority, integral education, self-education, values, personalism.

* Ewa Pasterniak-Kobylecka (ORCID: 0000-0002-8245-9012) – dr hab. profesor Uniwersytetu Zielonogórskiego, pracuje w Instytucie Pedagogiki (Zakład Pedagogiki Szkolnej i Pracownia Dydaktyki Ogólnej) UZ, kontakt: e.kobylecka@ipp.uz.zgora.pl.

Wymagajcie od siebie, nawet gdyby inni
od was nie wymagali.

Jan Paweł II

[...] zadaniem każdego człowieka jest
być twórcą własnego życia: człowiek
ma uczynić z niego arcydzieło sztuki.

Jan Paweł II

Uwagi wstępne

Biografie wybitnych ludzi od wieków stanowią źródło wiedzy o tym, jak żyć. Opowieści o herosach, mędrcach i świętych przekazywano kolejnym pokoleniom ku nauce i przestrodze. Współcześnie, gdy zanikają autorytety moralne, szczególnie ważne stają się wzorce osobowe, godne naśladowania, prezentujące uniwersalne poglądy, respektujące niezmiennie wartości. Autorytet posiadają te jednostki, które potrafią interpretować otaczającą rzeczywistość oraz reprezentują wiedzę, umiejętności, postawy i doświadczenie życiowe pomocne innym w rozwiązywaniu problemów¹, są niezawodne, autonomiczne, odpowiedzialne, nie zależy im na poklasku.

Karol Wojtyła to postać wybitna. Jego życie, podejmowane działania oraz twórczość są źródłem inspiracji dla przedstawicieli przede wszystkim nauk humanistycznych i społecznych. To nauczyciel ludzkości, który jest patronem pedagogów zatroskanych o wszechstronny rozwój młodego pokolenia, w tym o jego kondycję duchową. Czytając biografię wielkiego Polaka i sięgając do myśli zawartych w jego dziełach, możemy odnaleźć edukacyjne drogowskazy dla wielu dziedzin wychowania (m.in. umysłowego, społecznego, patriotycznego, moralnego, estetycznego, religijnego, fizycznego i zdrowotnego). Jan Paweł II często podkreślał, że dzieci i młodzież są nadzieją Kościoła, budowniczymi nowej, lepszej rzeczywistości, cywilizacji miłości i pokoju. Dlatego tak niezmiernie ważna staje się ich edukacja. Uważał, że wiedza poszerza horyzonty i sprzyja duchowemu rozwojowi człowieka, każdy zatem powinien się uczyć i kształtować swoją przyszłość².

- 1 J. M. Bocheński, *Logika i filozofia. Wybór pism*, oprac. J. Parys, przeł. T. Baszniak i in., Warszawa 1993, s. 199–207, 235–236.
- 2 Jan Paweł II, *Homilia podczas mszy świętej. Łowicz 12 czerwca 1999*, w: tenże, *Polska 1999: przemówienia i homilie*, Warszawa 1999; tenże, *Adhortacja Vita consecrata*, w: *Adhortacje Ojca Świętego Jana Pawła II*, Kraków 1996, s. 89.

Nauczyciele w polskich szkołach najczęściej wspierają rozwój intelektu swoich uczniów, w mniejszym stopniu zwracają uwagę na kształtowanie aprobowanych społecznie postaw, norm i wartości oraz kondycję duchową wychowanków. Zauważalny jest natomiast niedostatek kształcenia artystycznego i zdrowotnego. Nie wykorzystuje się potencjału twórczego dzieci, a niekiedy wręcz hamuje ich kreatywność. Niewielu edukatorów ma świadomość, że treści wszystkich przedmiotów nauczania należy traktować z równą uwagą, bo są jednakowo ważne³.

Biskup Rzymu wprawdzie nie napisał żadnego traktatu o edukacji, ale na związane z nią tematy wypowiadał się wielokrotnie. Wskazywał, że zarówno rodzina, jak i całe społeczeństwo odpowiadają za wszechstronny rozwój człowieczeństwa każdej jednostki. Podkreślał również znaczenie wychowania przez pracę (współcześnie wiele osób tego nie docenia). Mówił do dzieci: „W szkole macie nabyć sprawności intelektualne, techniczne, praktyczne, które pozwolą wam użytecznie zająć miejsce przy wielkim warsztacie ludzkiej pracy. Ale jeśli prawdą jest, że szkoła winna przygotowywać do pracy, także fizycznej, to również prawdą jest, że praca sama w sobie jest szkołą wielkich i ważnych wartości: posiada ona swoją wymowę, wnosząc ważny wkład w kulturę człowieka”⁴.

W czasie wojny, przez blisko cztery lata był zatrudniony najpierw w kamieniołomie na Zakrzówku, a później w chemicznej fabryce Solvay. Poznał życzliwość i pracowitość robotników, ich poczucie godności. Uważał, że również praca fizyczna może być twórcza i prowadzić ku transcendencji. Cenił wszystkie działania podejmowane przez ludzi, które przyczyniają się do poprawy jakości życia w sferach materialnej i duchowej. Był zwolennikiem samoedukacji, kształtowania siły charakteru osobiście przez każdego człowieka.

Poszukiwać prawdy – wychowanie umysłowe

Karol Wojtyła w ciągu całego życia chętnie zgłębiał tajniki wiedzy. W młodości był wyróżniającym się uczniem. By mógł się dalej kształcić, jego ojciec zdecydował o przeprowadzce z Wadowic do Krakowa. Tu przyszedł następca św. Piotra

3 Wymienione zjawiska stają się przedmiotem troski niektórych psychologów i pedagogów; *Człowiek integralny. Holistyczna wizja człowieczeństwa*, red. H. Romanowska-Łakomy, H. Kędzierska, Warszawa 2009.

4 Jan Paweł II, *List do młodych*, w: tenże, *Projekt życia. Wybór listów*, Kraków 2006, s. 57.

studiował, zdobywał tytuły naukowe i pisał dzieła z zakresu etyki, antropologii i filozofii. W jednym z przemówień skierowanych do ludzi nauki podkreślił rolę Uczelni Jagiellońskiej, która wpłynęła na jego pierwsze akademickie doświadczenia, pozostawiając w „świadomości oraz całej osobowości głębokie ślady na całe życie. Może w sposób szczególny dlatego, że były one związane naprzód z okresem przed drugą wojną światową, z kolei – i to w większości – z okresem okupacji, wreszcie z pierwszymi latami okresu powojennego. Pamięć tego, czym jest uniwersytet – *Alma Mater* – noszę w sobie wciąż żywą. Nie tylko pamięć, ale poczucie długu, który należy spłacać całym życiem”⁵.

Przyszły papież wykazywał wiele zainteresowań. Liczne pasje i pozytywną postawę wobec nauki i religii zawdzięczał rodzicom oraz starszemu bratu, którego podziwiał. Dawali mu lekcje miłości i wiary, a on z nich czerpał nadzieję w trudnych dla siebie chwilach. Poszukiwał mądrości w czasie skomplikowanych przełomów cywilizacyjnych, gdy wiele osób czuło się zagubionych. Podkreślał rangę ludzkiego intelektu: „Człowiek jest podmiotem pośród świata przedmiotów dlatego, że jest zdolny poznawczo obiektywizować wszystko, co go otacza. Dlatego, że przez swój umysł zwrócony jest «z natury» ku prawdzie. W prawdzie zawiera się źródło transcendencji człowieka wobec wszechświata, w którym żyje”⁶. I dalej: „Człowiek w imię prawdy o sobie samym musi przeciwstawić się dwojakiej pokusie: poczucia uczynienia prawdy o sobie poddaną swej wolności oraz pokusie uczynienia siebie poddanym światu rzeczy; musi się oprzeć zarówno pokusie samoubóstwienia, jak i pokusie samo urzeczowienia”⁷.

Podczas studiów w Rzymie przyszły biskup tego miasta dużo podróżował i zwiedzał (Włochy, Belgię, Holandię). Jako młody człowiek miał znakomitych nauczycieli, choć najwięcej uczył się sam. Znał kilka języków obcych (niemiecki poznał dzięki ojcu, podstawy łaciny i greki uzyskał w szkole, inne swoje zainteresowania lingwistyczne rozwijał głównie samodzielnie). Był bardzo ciekawy

5 Przemówienie Ojca Świętego do przedstawicieli świata nauki w auli uniwersyteckiej, w: *Trwajcie... Trzecia pielgrzymka Jana Pawła II do ojczyzny. Przemówienia i homilie*, oprac. A. Szafrąńska, Warszawa 1988, s. 59–60.

6 Przemówienie Ojca Świętego do przedstawicieli świata nauki w auli uniwersyteckiej, w: *Trwajcie... Trzecia pielgrzymka Jana Pawła II do ojczyzny*, s. 63.

7 Tamże, s. 64.

świata⁸. Stwierdzał: „Prawda jest światłem ludzkiego umysłu. Jeżeli od młodości stara się on poznać rzeczywistość w różnych jej wymiarach, to w tym celu, aby osiąść prawdę: aby żyć prawdą. Taka jest struktura ducha ludzkiego. Głód prawdy stanowi podstawowe jego dążenie i wyraz”⁹. Prawda była dla niego drogą, którą podążał.

Duża motywacja, dociekliwość i pracowitość to cechy charakteru Karola Wojtyły często podkreślane przez jego biografów¹⁰. Współcześnie również możliwe jest ich kształtowanie u przedstawicieli kolejnych pokoleń młodzieży, która pragnie obecnie zazwyczaj beztrudnego, łatwego i przyjemnego życia. Bardziej liczą się pieniądze, sława, władza niż mądrość, uczciwość, prawda, pobożność.

Jan Paweł II przypominał, że każdy z nas został obdarzony rozumem i jako myślący podmiot może podejmować decyzje o swoim życiu oraz rozwoju¹¹. W procesie poznania znaczącą rolę odgrywa świadomość. Odkrywanie prawdy o ludzkiej osobie umożliwia jednostce samopoznanie i wykorzystanie tej wiedzy w codziennym życiu, samoakceptację oraz budowanie więzi z innymi. Człowieka poznaje się przede wszystkim po jego czynach¹². One świadczą o tym, czy potrafi w pełni korzystać z przysługujących mu swobód i czy kieruje się w swoich działaniach sumieniem, poczuciem odpowiedzialności i zasadami moralności.

Pomnażać dobro – wychowanie moralne

Rozwój moralny (także religijny) oraz intelektualny są ze sobą powiązane. Człowiek wiedząc na temat tego, co jest dobre czerpie z własnej natury, wykorzystując umiejętność rozumowania. Umysł jest zdolny do poznawania rzeczywistości i jej

8 Po latach wspominał, że dwa lata studiów w Rzymie oraz możliwość spędzania wakacji w Italii i wycieczki do innych krajów (w Belgii przez miesiąc był duszpasterzem katolickich górników emigrantów z Polski) pomogły mu lepiej zrozumieć ludzi pracy i ich potrzeby, poznać inne kultury oraz szerzący się po wojnie proces sekularyzacji Europy. Por. Jan Paweł II, *Dar i tajemnica*, Kraków 2011, s. 40–43.

9 Tenże, *List do młodych*, w: tenże, *Projekt życia*, s. 56.

10 G. Weigel, *Świadek nadziei. Biografia papieża Jana Pawła II*, przeł. M. Tarnowska i in., Kraków 2000; P. Zuchewicz, *Jan Paweł II: „Będę szedł naprzód”*, Kraków 2009.

11 Jan Paweł II, *Osoba i czyn*, Lublin 1985, s. 75 i in.

12 Tenże, *Osoba i czyn*, s. 300–305.

wartościowania¹³. Żyjemy w czasach, które cechują relatywne oceny, zagubienie aksjologiczne, bezradność (czasem bierność) wobec przejawów szerzącego się zła. W szkołach młodzi ludzie na lekcjach rzadko analizują złożone problemy moralne lub uczą się odróżniania wartości od antywartości¹⁴. Obecnie przede wszystkim liczą się stan posiadania, znajomości, popularność, atrakcyjny wygląd.

Karol Wojtyła był obserwatorem dociekliwym, dostrzegał, że człowieka cechuje pragnienie doskonalenia się, dlatego jest on nieustannie aktywny. Podejmując różnorodne działania, kształtuje siebie i otaczającą go rzeczywistość, samorealizuje się poprzez czyny we wspólnocie z innymi¹⁵. Poszukuje prawdy o godności, wolności, sprawiedliwości. Uczy się obdarzać ludzi bezinteresowną miłością, mądrego życia, w zgodzie z nakazami sumienia.

Elementarz etyczny jest zbiorem felietonów, które spisał wykładowca, docent, kierownik Katedry Etyki Wydziału Filozoficznego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, prawie codziennie rozprawiający na swoich spotkaniach ze studentami o ludzkich powinnościach oraz doskonałości moralnej. Później Ojciec Święty wielokrotnie zaznaczał, że bardzo wiele nauczył się od młodzieży, gdy poznawał jej problemy i dylematy¹⁶, także w trakcie licznych wspólnych wypraw w góry, na spływach kajakowych i nartach. Wiedział, że w młodym pokoleniu tkwi wielka moc przemiany świata. To właśnie Jan Paweł II zapoczątkował tradycję Światowych Dni Młodzieży.

Dzisiaj w naszym społeczeństwie zaczynają dominować postawy roszczeniowe, każdy troszczy się głównie o siebie i krąg osób mu najbliższych, wokół coraz mniej jest pokory, altruizmu i miłosierdzia, gdy tymczasem autor *Elementarza* pisał: „Prawda o dobru opiera się na zrozumieniu natury człowieka oraz jego celów, dobrem bowiem jest to, co odpowiada naturze z uwagi na cel samego bytu”¹⁷. I dalej: „Dobrem jest to, co wywołuje dążenie, co pobudza do działania”¹⁸.

13 K. Wojtyła, *Elementarz etyczny*, Lublin 1983, s. 35.

14 Wartości są tym, co cenne, ważne, godne pożądania, do czego człowiek dąży, chce osiąść, pomnażać, stanowią one o sensie ludzkiego życia; E. Pasterniak-Kobyłecka, *Edukacja aksjologiczna dziecka w środowiskach wychowawczych. Współczesne problemy*, Kraków 2020, s. 12–13 i in.

15 Karol Wojtyła, *Elementarz etyczny*, s. 88–89.

16 Jan Paweł II, *Słowo Ojca Świętego do młodzieży*, w: *Trwajcie... Trzecia pielgrzymka Jana Pawła II do ojczyzny*, s. 131.

17 K. Wojtyła, *Elementarz etyczny*, s. 33.

18 Tamże, s. 39.

Warto, aby każdy nauczyciel wiedział, że człowiek uczy się dobra poprzez poznawanie (dostrzeganie, wyodrębnienie spośród innych), rozumienie (zdefiniowanie, uchwycenie sensu), akceptowanie (aprobowanie), respektowanie i pomnażanie wartości moralnych, które określają to, co jest właściwe lub niewłaściwe¹⁹. Przysługują one postępowaniu, czynom człowieka, jego decyzjom, intencjom, zamiarom, osobowemu „ja”²⁰ i muszą być realizowane świadomie, dlatego zdobywanie o nich wiedzy staje się konieczne.

Ludzie w XXI wieku nie zawsze potrafią korzystać z danej im wolności, za którą walczyli i ginęli ich przodkowie. Jan Paweł II twierdził: „Być prawdziwie wolnym – to znaczy używać swojej wolności do tego, co jest prawdziwym dobrem. W dalszym ciągu więc: być prawdziwie wolnym – to znaczy: być człowiekiem prawego sumienia, być odpowiedzialnym, być człowiekiem «dla drugich» [...]. Takiej bowiem wewnętrznej struktury, gdzie «prawda czyni nas wolnymi» nie można zbudować tylko «od zewnątrz». Każdy musi ją budować «od wewnątrz» – budować w trudzie, z wytrwałością i cierpliwością (o którą młodym nie zawsze tak łatwo). I właśnie ta budowa nazywa się samowychowaniem”²¹.

Obecnie wiele osób niechętnie pracuje nad kształtowaniem własnego charakteru. Natomiast z dużą przyjemnością ocenia się i potępia innych. W trakcie swojego życia duchowny niejednokrotnie sam otrzymał wsparcie od ludzi dobrej woli, uczył nas znaczenia bezinteresownej miłości i miłosierdzia (bardzo cenił Matkę Teresę, z którą spotkał się kilka razy i znał jej dzieło).

Służyć ludziom – wychowanie społeczne

Karol Wojtyła w dzieciństwie i młodości miał wielu kolegów, znajomych, przyjaciół, którzy wywodzili się rozmaitych warstw społecznych. Został ministrem, później należał do różnych wspólnot i stowarzyszeń katolickich, a w czasie

19 E. Pasterniak-Kobyłecka, *Wspieranie kompetencji aksjologicznych dorastających uczniów jako jedno z podstawowych zadań nauczycieli współczesnej szkoły*, w: *Nauczyciel. Czas Przestrzeń. Szkoła. Zadania, funkcje, role dawniej i dziś*, red. M. Kabat, E. Pasterniak-Kobyłecka, Zielona Góra–Poznań 2018, s. 61.

20 W. Cichoń, *Wartość, człowiek, wychowanie: zarys problematyki aksjologiczno-wychowawczej*, Kraków 1996, s. 54.

21 Jan Paweł II, *List do młodych*, w: tenże, *Projekt życia. Wybór listów*, s. 59.

wojny uczestniczył w spotkaniach grupy modlitewnej – Koła Żywego Różańca. W wyzwolonej Polsce był duszpasterzem, katechetą, przyjacielem studentów nazywanym Wujkiem Karolem. Poświęcił sporo czasu ruchowi oazowemu. Zachęcał młodzież do refleksji nad sobą, odkrywania własnych talentów i zalet, walki z niedoskonałościami i tym, co słabe oraz grzeszne. Stwierdzał: „uczmy się ludzi, aby pełniej być człowiekiem poprzez umiejętność «dawania siebie»: być człowiekiem «dla drugich»²². Znał problemy swoich młodych znajomych, doradzał im, udzielał ślubów, chrzczył dzieci.

Rozumiał autorytet mistrzów i mentorów oraz ich rolę w społeczeństwie. Takich on również posiadał – księdza Kazimierz Figlewicza, arcybiskupa Adama Sapiehę, kardynała Stefana Wyszyńskiego, a później sam stał się wzorem dla młodych Polaków, dla „pokolenie Jana Pawła II”.

Jako papież wielokrotnie wypowiadał się na tematy społeczne. Troszczył się o rodziny, ludzi słabych, chorych (w 1992 r. ustanowił Światowy Dzień Chorego), i o tych pozbawionych opieki²³. W jednej z homilii czytamy: „W rodzinie skupia się przyszłość człowieka. Nie ma innej instytucji, innego środowiska, innej społeczności, od której przyszłość człowieka na ziemi zależałaby bardziej niż od rodziny”²⁴.

Wrażliwy na los słabych i bezbronnych Jan Paweł II był orędownikiem współpracy między wspólnotami i narodami na rzecz pomocy potrzebującym. Nauczał:

Czynić świat bardziej sprawiedliwym oznacza między innymi dokładać wszelkich starań, aby nie było dzieci niedożywionych, dzieci bez szkoły i wychowania; aby nie było młodzieży bez odpowiedniego przygotowania do życia; [...] aby nikt nie pozostawał bez obrony prawa i aby prawo broniło wszystkich jednakowo; aby siła nie przeważała nad prawdą i prawem, lecz aby prawda i prawo panowały nad siłą; aby nigdy sprawy ekonomiczne czy polityczne nie przeważały nad sprawami ludzkimi²⁵.

22 Tamże, s. 65.

23 *Posoborowe dokumenty Kościoła katolickiego o małżeństwie i rodzinie*, wybór i wstęp K. Lubowicki, Kraków 1999.

24 Jan Paweł II, *Homilia podczas mszy świętej dla rodzin*, Portugalia 1982 r., w: tenże, *Siła wiary i umysłu*, wybór M. E. Bunson, przeł. A. Gomola, Poznań 1997, s. 39.

25 Tenże, *Homilia na Placu Niepodległości w Santo Domingo*, 21 stycznia 1979 r., „*Życie i Myśl*”, 5 (1979) s. 21–22.

Biskup Rzymu podkreślał oczywistą prawdę, że istotne znaczenie dla kształtowania stosunków społecznych ma właśnie wychowanie. Chodzi w nim o to, aby człowiek „bardziej «był», a nie tylko więcej «miał» – aby więc poprzez wszystko, co «ma», co «posiada», umiał bardziej i pełniej być człowiekiem – to znaczy, ażeby również umiał bardziej «być» nie tylko z «drugimi», ale i «dla drugich»²⁶.

Był zdania, że człowiek jest podmiotem kultury, która go formuje, a on w niej się wyraża. Tym, co posiada, dzieli się z innymi – w rodzinie, szkole, społeczeństwie. Znajomość kultury potrzebna jest do prowadzenia szczerego dialogu z drugą osobą. Ludzie poznają siebie i własną tożsamość poprzez kontakty z innymi. Każda wspólnota ma prawo do odmienności i suwerenności. Nauczał, że „miłość i zgoda budują pokój, a nienawiść i przemoc go rujną”²⁷.

Kochać ojczyznę – wychowanie patriotyczne

Karol Wojtyła urodził się w roku, w którym Polacy niepodległość uzyskaną po 150 latach niewoli musieli bronić w wojnie z bolszewikami. Jego ojciec był zawodowy oficerem w wojsku polskim, uczył syna historii ojczyzny i czytał mu trylogię Henryka Sienkiewicza. W rodzinie kultywowano tradycje patriotyczne. Przed rozpoczęciem studiów odbył sześciodniowe szkolenie wojskowe. Podczas drugiej wojny światowej boleśnie odczuł skutki okupacji. Widział liczne nieszczerstwa, w tym śmierć wielu rodaków.

Po latach, przewodząc z Watykanu Kościołowi, nie zapomniał, z jakiego kraju się wywodził, cenił rodzimą tradycję oraz heroizm bohaterów narodowych. Podziwiał męstwo i służbę Adama Chmielowskiego, Maksymiliana Kolbe, Jerzego Popiełuszki²⁸. Los ojczyzny nie był mu obojętny i zawsze podkreślał znaczenie Polski w dziejach Europy. Czuł się synem polskiej, słowiańskiej ziemi.

Jan Paweł II był zwolennikiem pluralizmu kulturowego, uznawał możliwość kultywowania przez każdy naród własnych tradycji, przejmowania i pomnażania dziedzictwa duchowego przodków. Dlatego tak ważne było dla niego wychowanie nowych pokoleń w duchu pokoju. Wypowiadał się często na ten temat w różnych sytuacjach. Wszelkie konflikty, wojny, nacjonalizm, totalitaryzm,

26 Tenże, *Wiara i kultura*, Rzym 1988, s. 58.

27 Tenż, *List do dzieci*, w: tenże, *Projekt życia. Wybór listów*, s. 16.

28 Tenże, *Pamięć i tożsamość. Rozmowy na przełomie tysiącleci*, Kraków 2005, s. 142–148.

wyścig zbrojeń uważał za zło zagrażające ludzkiej cywilizacji. Jego zdaniem, głównym powodem antagonizmów społecznych były i są egoizm, wyzysk, nierówność ekonomiczna, manipulowanie informacją, pogarda, nienawiść, różne formy ucisku i przemocy. Żądza gromadzenia dóbr materialnych wypacza sens ludzkiej aktywności, oddala od wartości duchowych. Natomiast nadmierna eksploatacja przyrody, pomnażanie arsenałów broni masowej zagłady, zdehumanizowany rozwój nauki i techniki to koszt opacznie rozumianego postępu.

Ojciec Święty uważał, że tożsamość narodowa jest budowana wokół kultury, która zapewnia jej trwałość i ciągłość. Każdy człowiek zajmuje tu określone miejsce, pracuje dla dobra wspólnoty, z którą formułuje i realizuje cele. Pisał:

Patriotyzm oznacza umiłowanie tego, co ojczyste: umiłowanie historii, tradycji, języka czy samego krajobrazu ojczystego. Jest to miłość, która obejmuje również dzieła rodaków i owoce ich geniuszu. Próba tego umiłowania staje się każde zagrożenie tego dobra, jakim jest ojczyzna²⁹.

Istotne miejsce w rozwoju świadomości narodowej przypisywał Kościołowi. Wychowanie patriotyczne łączył z aspektem religijnym. Sam przez całe swoje dorosłe życie służył Bogu i Polsce.

Dzisiaj tę postawę przywiązania i szacunku dla własnego kraju można rozpatrywać wspólnie z takimi wartościami, jak bezinteresowność, lojalność, solidarność, odwaga, męstwo, jedność, braterstwo, służba, praca. Rozumiany tradycyjnie patriotyzm jest opisywany w dziełach literackich, przedstawiających pełen symboli świat wyobraźni zbiorowej. Tam znajdziemy nasycone emocjami obrazy czynów wybitnych Polaków, a także zachętę do budowania silnych więzi, wspólnoty pamięci oraz odrzucenia samowoli i egoizmu. Artyści umiejętnie łączą to, co jest materialne (związane z ziemią ojczystą, ojcowizną), z tym co duchowe (kultura i jej wartości).

Dostrzegać piękno – wychowanie estetyczne

Duży wpływ na kształtowanie się zainteresowań humanistycznych i artystycznych Karola Wojtyły miał Mieczysław Kotlarczyk – nauczyciel, polonista, zafascy-

29 Tamże, s. 71–72.

nowany teatrem i twórczością Kamila Cypriana Norwida. Późniejszy papież pisał w młodości wiersze, utwory dramatyczne, działał w teatrach amatorskich. Będąc gimnazjalistą, jako amator kreował role w *Antygonie*, *Kordianie*, *Balladynie*, *Nieboskiej komedii*, brał udział w konkursach recytatorskich. Chętnie czytał utwory Juliusza Słowackiego, Adama Mickiewicza i Stanisława Wyspiańskiego, podziwiał muzykę Fryderyka Chopina, Stanisław Moniuszki oraz malarstwo Jana Matejki. Ci wybitni artyści nadawali kształt jego artystycznej wrażliwości.

W 1938 r. rozpoczął studia polonistyczne na Uniwersytecie Jagiellońskim, grał w trupie *Studio 39*, należał do Koła Polonistów, interesował się językoznawstwem (zawsze bardzo świadomie używał starannej i bogatej polszczyzny). W czasie okupacji występował w Konspiracyjnym Teatrze Rapsodycznym, napisał *Hioba* oraz *Jeremiasza*.

Po wojnie jako wikariusz w podkrakowskiej wsi Niegowić założył kółko dramatyczne, następnie podjął działalność duszpasterską w parafii św. Floriana w Krakowie i tu wystawiał sztuki teatralne. Nadal pisał wiersze i publikował artykuły w czasopiśmie. Już jako kardynał współpracował z redakcjami „Znaku” i „Tygodnika Powszechnego”.

Jan Paweł II wielokrotnie podkreślał, że człowiek może się realizować dzięki działalności artystycznej. Mówił do twórców:

Waszym powołaniem, drodzy Państwo, jest piękno. Tworzyć przedmioty piękne. Wywoływać piękno w wielorakiej materii ludzkiej twórczości: w materii słów i dźwięków, w materii barw i tonów, w materii rzeźbiarskich czy architektonicznych brył, w materii gestów, którymi wyraża się i przemawia to szczególne tworzywo świata widzialnego, jakim jest ludzkie ciało³⁰. Innym razem wskazywał, że każda inspiracja artystyczna ma „swoje źródło w głębi ludzkiej duszy – tam, gdzie pragnienie nadania sensu własnemu życiu łączy się z nieuchwytnym doznawaniem piękna i tajemniczej jedności rzeczy³¹.

Brał udział w licznych wydarzeniach artystycznych, koncertach, występach zespołów folklorystycznych, projekcjach filmów. Chętnie poznawał dorobek kultury krajów, które odwiedzał.

30 *Przemówienie Ojca Świętego do przedstawicieli świata kultury i sztuki, w: Trwajcie... Trzecia pielgrzymka Jana Pawła II do ojczyzny*, s. 278.

31 Jan Paweł II, *List Ojca Świętego Jana Pawła II do artystów*, Watykan 1999, s. 14.

Jednym z niesłychanie ważnych zadań edukacji w czasach współczesnych jest kształcenie wychowanków w zakresie kultury artystycznej oraz dbałości o język w mowie i piśmie. Zaspokajanie potrzeby piękna, doskonalenie umiejętności pojmowania przez dzieci sztuki należy przede wszystkim do obowiązków rodziców oraz nauczycieli muzyki, plastyki, języka polskiego, historii. To oni przygotowują podopiecznych do świadomej partycypacji w kulturze. Wychowanie estetyczne i szeroko pojęta edukacja humanistyczna wzajemnie się wspierają, przenikają i uzupełniają, stawiają podobne cele, powodują pełniejszy rozwój ludzkiej jednostki.

Uwagi końcowe

George Weigel, autor biografii Jana Pawła II, napisał: „Poprzez tysiące godzin w konfesjonale, setki seminariów, książek, lektur i artykułów oraz poprzez pontyfikat, nakierowany na każdą ważną dziedzinę ludzkich spraw, jego fundamentalne przekonanie pozostało niezmiennie: potworności życia w dwudziestym wieku, czy to w postaci nazistowskiej, komunistycznej, rasistowskiej, nacjonalistycznej czy utylitarystycznej, są produktami błędnych koncepcji osoby ludzkiej”³².

Karol Wojtyła dzięki studiowaniu filozofii wartości Maxa Schelera, której poświęcił pracę habilitacyjną, włączył się w nurt współczesnego personalizmu. W książce *Dar i tajemnica* wspominał po latach, że ówczesne przemyślenia pomagają mu „przy spotkaniach z poszczególnymi osobami, a także przy spotkaniach z wielkimi rzeszami wiernych, podczas [...] podróży apostolskich. To formacja w kontekście kulturowym personalizmu uświadomiła mi głębię, że każdy jest osobą jedyną i niepowtarzalną”³³.

Integralna wizja człowieka leży u podstaw licznych rozważań duchownego na temat wychowania w różnych sferach życia. Wychowanie jest rozumiane przez niego jako obustronne obdarzaniem się podmiotów człowieczeństwem³⁴,

32 G. Weigel, *Świadek nadziei. Biografia papieża Jana II*, s. 19.

33 Jan Paweł II, *Dar i tajemnica*, s. 90-91.

34 Tenże, *List do rodzin* 16, Rzym 1994. Człowieczeństwo jest definiowane „jako osobowe «ja», za każdym razem jedyne i niepowtarzalne”; K. Wojtyła, *Osoba: podmiot i wspólnota*, „Roczniki Filozoficzne”, 24 (1976) z. 2, s. 21.

„twórczość o przedmiocie najbardziej osobowym”³⁵. W tym procesie obowiązuje podstawowa zasada „nie wolno nigdy traktować osoby jako środka do celu”³⁶. Opiekun, świadomy efektów swoich działań, powinien ciągle się doskonalić, być kreatywnym, otwartym w relacjach interpersonalnych, ukierunkowanym na wartości ogólnoludzkie. Szczególnie w naszych czasach edukacja stała się nakazem życiowym i społecznym, który wymaga zdecydowanej woli formowania dojrzałych osobowości. Dziecko – osoba – jest podmiotem wychowania, którego celem nadrzędnym jest to, aby wychowanek „stawał się dojrzały, to znaczy, by stawał się osobą, która doprowadzi do doskonałości i w pełni zrealizuje wszystkie swoje możliwości i zdolności. Jest to osiągalne poprzez cierpliwe pogłębianie i stopniowe przyswajanie wartości absolutnych, trwałych i transcendentnych”³⁷.

Uważam, że wspólne czytanie biografii oraz fragmentów dzieł Karola Wojtyły, dyskusje na ich temat w rodzinie i w szkole na lekcjach religii, etyki, języka polskiego, godzinach wychowawczych, zajęciach pozalekcyjnych każdemu może dostarczyć odpowiedzi na podstawowe pytania egzystencjalne. Wychwytywanie sensu mądrych i ważkich słów, które przekazał Ojciec Święty, podjęcie trudu rozpoznawania, rozumienia i akceptowania ponadczasowych wartości staje się drogą do samorozumienia oraz samodoskonalenia się człowieka – zarówno ucznia, jak i rodzica czy nauczyciela. Wpływ biografii i dzieł Papieża – naszego rodaka – na wiele dziedzin wychowania, a także tych tu nie podniesionych zagadnień: religijnych, fizycznych, seksualnych, może być znaczący. Warto więc na ten temat dyskutować.

Streszczenie: Życie Karola Wojtyły obfitowało w wiele wydarzeń wzniosłych i dramatycznych. Jego biografia znacząco wpłynęła na kształtowanie się poglądów tego myśliciela dotyczących człowieka oraz ludzkiej egzystencji. Stawiał on sobie i innym wysokie wymagania. Był i jest przykładem osoby, która skutecznie zmierzała ku świętości. Jako Jan Paweł II spotykał się z ludźmi z prawie wszystkich zakątków świata, prowadził z nimi dialog, nauczał, doradzał i napominał. Szczególne miejsce w jego sercu mieli przedstawiciele młodego pokolenia, o których prawa zabiegał. Wielokrotnie wskazywał,

35 Tenże, *Miłość i odpowiedzialność*, Lublin 1986, s. 54.

36 Tamże, s. 29.

37 Jan Paweł II, *Przemówienie na uniwersytecie w Padwie*, 12 września 1982, w: tenże, *Wiara i kultura, Dokumenty. Przemówienia, homilie*, Rzym–Lublin 1988, s. 163.

że wychowanie jest najważniejszym zadaniem kultury i ma istotne znaczenie dla formowania stosunków społecznych.

Nawiązując do faktów z życia Ojca Świętego, autorka poszukuje wskazówek dla teorii i praktyki edukacyjnej. Zachęca do refleksji na temat wychowania integralnego obejmującego rozwój osoby w wielu wymiarach (umysłowym, estetycznym, moralnym, religijnym, społecznym, patriotycznym, fizycznym i zdrowotnym). Losy i twórczość wielkiego Polaka od dziesięcioleci inspirują do podejmowania działań związanych z samodoskonaleniem oraz służbą Bogu i bliźniemu.

Słowa kluczowe: autorytet, wychowanie integralne, samowychowanie, wartości, personalizm.

Bibliografia

- Bilicki T., *Dziecko i wychowanie w pedagogii Jana Pawła II*, Kraków 2007.
- Bocheński J. M., *Logika i filozofia. Wybór pism*, oprac. J. Parys, przeł. T. Baszniak i in., Warszawa 1993.
- Cichoń W., *Wartość, człowiek, wychowanie: zarys problematyki aksjologiczno-wychowawczej*, Kraków 1996.
- Człowiek integralny. Holistyczna wizja człowieczeństwa*, red. H. Romanowska-Łakomy, H. Kędzierska, Warszawa 2009.
- Jan Paweł II, *Adhortacje Ojca Świętego Jana Pawła II*, Kraków 1996.
- Jan Paweł II, *Dar i tajemnica*, Kraków 2011.
- Jan Paweł II, *Homilia na Placu Niepodległości w Santo Domingo*, 21 stycznia 1979, „Życie i Myśl”, 5 (1979) s. 21-22.
- Jan Paweł II, *Homilia podczas mszy świętej dla rodzin, Portugalia 1982*, w: Jan Paweł II, *Siła wiary i umysłu*, wybór M. E. Bunson, przeł. A. Gomola, Poznań 1997, s. 39.
- Jan Paweł II, *List do rodzin 16*, Rzym 1994.
- Jan Paweł II, *List Ojca Świętego Jana Pawła II do artystów*, Watykan 1999.
- Jan Paweł II, *Miłość i odpowiedzialność. Studium etyczne*, Lublin 1982.
- Jan Paweł II, *Osoba i czyn*, Lublin 1985.
- Jan Paweł II, *Polska 1999: przemówienia i homilie*, Warszawa 1999.
- Jan Paweł II, *Pamięć i tożsamość. Rozmowy na przełomie tysiącleci*, Kraków 2005.
- Jan Paweł II, *Projekt życia. Wybór listów*, Kraków 2006.
- Jan Paweł II, *Przemówienie na uniwersytecie w Padwie, 12 września 1982*, w: Jan Paweł II, *Wiara i kultura, Dokumenty. Przemówienia, homilie*, Rzym-Lublin 1988, s. 163.
- Jan Paweł II, *Trwajcie... Trzecia pielgrzymka Jana Pawła II do ojczyzny. Przemówienia i homilie*, oprac. A. Szafrąńska, Warszawa 1988.

Pasterniak-Kobyłecka E., *Edukacja aksjologiczna dziecka w środowiskach wychowawczych. Współczesne problemy*, Kraków 2020.

Pasterniak-Kobyłecka E., *Wspieranie kompetencji aksjologicznych dorastających uczniów jako jedno z podstawowych zadań nauczycieli współczesnej szkoły*, w: *Nauczyciel. Czas Przestrzeń. Szkoła. Zadania, funkcje, role dawniej i dziś*, red. M. Kabat, E. Pasterniak-Kobyłecka, Zielona Góra–Poznań 2018, s. 59-68.

Weigel G., *Świadek nadziei. Biografia papieża Jana Pawła II*, przeł. M. Tarnowska i in., Kraków 2000.

Wojtyła K., *Elementarz etyczny*, Lublin 1983.

Wojtyła K., *Osoba: podmiot i wspólnota*, „Roczniki Filozoficzne”, 24 (1976) z. 2, s. 5-39.

Zuchewicz P., *Jan Paweł II: „Będę szedł naprzód”*, Kraków 2009.